

Μια άλλη 25η Μαρτίου

του Βασίλη Γεωργάκη

Ήταν 25 Μαρτίου όταν οι τελευταίοι Έλληνες επαναστάτες εγκατέλειπαν τις θέσεις τους κοντά στον Καρβασαρά [σημ. Αμφιλοχία] μετά από διήμερη σκληρή μάχη στο χωριό Σαρδίνινα. Καταδιωκόμενοι υποχώρησαν στον ορεινό Βάλτο, στην Μονή Ρέθα όπου και αντιστάθηκαν για αρκετές μέρες μέχρι που τελικά ηττήθηκαν οριστικά και διαλύθηκαν. Κάποιοι επαναστάτες κρύφθηκαν με επιτυχία στα ορεινά. Κάποιοι αμνηστεύθηκαν. Άλλοι πέρασαν τα σύνορα προς το Τουρκικό.

Μάλλον θα έπρεπε να ξεκαθαρίσουμε κάποια πράγματα εδώ. Ήταν 25 Μαρτίου πράγματι, αλλά του σωτηρίου έτους 1836. Η Ελλάδα έχει κερδίσει την ανεξαρτησία της, οι Βαυαροί σύμβουλοι του Όθωνα κυβερνούν στην θέση του ανήλικου ακόμη βασιλιά και η Αιτωλοακαρνανία έχει εξεγερθεί. Και δεν είναι καν η πρώτη σοβαρή εξέγερση. Μονάχα αυτή με την μεγαλύτερη γεωγραφική επέκταση.

Αν και με πολύ ασαφή και θολό τρόπο, λίγο-πολύ όλοι γνωρίζουν πως διαμάχες ανάμεσα στους επαναστάτες – ας τις πούμε εμφύλιες – ξέσπασαν σχεδόν μαζί με την ίδια την επανάσταση του 1821. Η «διχόνοια των Ελλήνων», το ανάδελφο έθνος που αν ξεπερνούσε αυτή τη φαγωμάρα θα μεγαλουργούσε και τα λοιπά. Η κοσμογονία των κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών που λαμβάνουν χώρα σε εξαιρετικά πυκνό χρόνο, κοντολογίς ότι συνοδεύει πάντα μια επανάσταση, υποβαθμίζονται σε «προσωπικά πάθη» και «πολιτικές ίντριγκες». Φυσικά μια τέτοια ανάγνωση των ενδοεπαναστατικών συγκρούσεων, δεν μπορεί παρά να προεκταθεί και στην ερμηνεία των κινημάτων που ξέσπασαν στην Ελλάδα μετά την ανεξαρτησία.

Απείθαρχοι οπλαρχηγοί με λογικά ή και παράλογα αιτήματα, θρησκόληπτοι αγρότες σε κατάσταση υστερίας για την άφιξη καθολικού βασιλιά και κυρίως ίντριγκες και κομματικά πάθη! Οι

αγαπημένες εκφράσεις όσων για δικούς τους λόγους αρνούνται να κοιτάξουν κάτω από την επιφάνεια των συγκρούσεων που σημάδεψαν τα πρώτα χρόνια του ελληνικού κράτους.

Ευτυχώς, η ιστορική τουλάχιστον έρευνα έχει προχωρήσει πολύ παραπέρα. Είναι τα αφηγήματα που κυριαρχούν στον δημόσιο λόγο που επιμένουν σε απλουστευτικές ερμηνείες. Και το πλέον εντυπωσιακό είναι πως υποτιμώντας σε τέτοιο βαθμό τους δρώντες των εμφυλίων συγκρούσεων, υποτιμούν και την ίδια την Επανάσταση. Αν η αγροτιά αποτελούνταν από αποπροσανατολισμένες, θρησκόληπτες μάζες τότε πως σήκωσαν το βάρος του δεκαετούς επαναστατικού αγώνα; Αν οι σκληροτράχηλοι ορεισίβιοι που στελέχωναν τα αρματολικά σώματα είχαν μόνιμα ασαφείς στόχους, πως αποτέλεσαν την ραχοκοκαλιά των επαναστατικών δυνάμεων; Δεν υπονοούμε πως δεν υπήρξαν αντιφάσεις και πισωγυρίσματα. Χωρικοί προσκύνησαν τον Ιμπραήμ και αρματολοί κάνανε «καπάκια» με τον Κιουταχή. Όμως σε γενικές γραμμές άντεξαν μία δεκαετία σκληρότατου αγώνα και στερήσεων αδιανόητων. Προφανώς σε κάτι προσδοκούσαν. **Και μάλλον απογοητεύτηκαν.**

Οι εξεγέρσεις και οι «αποστασίες» συνοδεύσαν το ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του. Τα κίνητρα των εξεγερμένων ποικίλουν. Σαφέστατα υπάρχουν οπλαρχηγοί που προσπαθούν να βρουν την θέση τους στην νέα κατάσταση, περιφερειακοί παράγοντες και προύχοντες που προσπαθούν να διατηρήσουν και να επεκτείνουν τα προνόμια τους και θρησκόληπτοι αγρότες που διεγείρονται από φανατικούς ιερωμένους – που ας σημειωθεί πως ξόδεψαν πολλές περισσότερες δυνάμεις απέναντι στο ελληνικό κράτος και τις παρεμβάσεις του στην εκκλησία, παρά απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά την επανάσταση.

Όλα όμως μπορούν να ιδωθούν ως αντιδράσεις απέναντι στην κοσμογονία που επέφερε η ίδρυση και η επιβολή ενός γραφειοκρατικού μηχανισμού που συνόδεψε την ίδρυση του ελληνικού βασιλείου. Κατοπινοί ερευνητές και ιστορικοί τείνουν να υποβαθμίζουν τις αλλαγές που επήλθαν, ειδικά στην ύπαιθρο. Οι παλιοί κοτζαμπάσηδες και πατρόνες διατήρησαν τα πελατειακά

τους δίκτυα, η αγροτική οικονομία παρέμεινε κλειστή και ελάχιστα εκχρηματισμένη, το οδικό δίκτυο ανύπαρκτο. Όμως μία ακόμη διαδικασία ανατέμνει την μακρά περίοδο ανάμεσα στην έναρξη της επανάστασης και το σήμερα. Η επιβολή ενός κεντρικού γραφειοκρατικού μηχανισμού που μαζεύει φόρους, στρατολογεί, καταγράφει σχολαστικά υπηκόους και δημόσιες εκτάσεις, καταρτίζει δασμολογική πολιτική και ελέγχει πληθυσμούς. Και η εξέγερση της Αιτωλοακαρνανίας του 1836 αποτελεί έναν κρίκο στην αλυσίδα της αντίστασης σε αυτή την διαδικασία. Να την πούμε σπασμωδική; Ασαφή ως προς τις επιδιώξεις της; Οπισθοδρομική ως προς τον ορίζοντά της; Πιθανότατα ήταν όλα αυτά. Μα και αντίσταση προς το κράτος.

Οι εξεγέρσεις στην Μάνη και την Μεσσηνία το 1834 που είχαν προηγηθεί και όσες (ουκ ολίγες) ακολούθησαν μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν σίγουρα θεαματικά επεισόδια. Όμως η διαδικασία επιβολής του κράτους συνάντησε παντοειδείς αντιστάσεις και αξιοποίησε πολλά μέσα. Δεν συμμετείχαν μόνο μπαρουτοκαπνισμένοι κλεφταρματολοί, άνθρωποι εκτός τόπου και χρόνου σε μια μετα-οθωμανική Ελλάδα. Συριανοί έμποροι για δεκαετίες κρατούσαν την Εθνική Τράπεζα έξω από τα εμπορευματικά δίκτυα της Ερμούπολης ενώ έδιναν μάχες σε κεντρικό επίπεδο για να κρατήσουν τους εμπορικούς δρόμους προς το Λεβάντε ανοικτούς και ελεύθερους από δασμούς και πολιτικές περιπλοκές με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ανυπότακτοι κτηνοτρόφοι, εγκλωβισμένοι από αυθαίρετες συνοριακές γραμμές που εμπόδιζαν τις μετακινήσεις τους έκρυβαν τα κοπάδια τους, αποφασισμένοι να μην πληρώσουν τζελέπια και προβατονόμια. Φτωχοδιάβολοι αγρότες απέφευγαν την επιστράτευση με κάθε τρόπο κι απέκρυπταν τις σοδειές τους για να γλιτώσουν τον επαχθή φόρο της δεκάτης. Και τα παραδείγματα είναι πολλά ακόμη.

Απέναντι τους το κράτος με την στρατιά των γραφειοκρατών του και τα σώματα καταστολής, τους νόμους περί ληστείας και τα ιδιώνυμα, τις απαλλοτριώσεις και τα θέλγητρα πεδινών εκτάσεων για να τιθασεύει τους ορεσίβιους, τις δασμολογικές πολιτικές και τα πιστωτικά ιδρύματα για να δημιουργηθεί ο οικονομικός

χώρος του νέου βασιλείου. Όχι πια με κέντρο την Πόλη, το Αιγαίο ή τα Γιάννενα αλλά την Αθήνα και το επίνειό της, τον Πειραιά.

Ας επιστρέψουμε όμως στον Βάλτο Αιτωλοακαρνανίας, σε άλλη εποχή. Στα ίδια σημεία που ο Δήμος Τσέλιος και οι άντρες του έριχναν τις τελευταίες τουφεκιές της εξέγερσης του 1836, εκατό και πλέον χρόνια μετά, πρόχειροι καταυλισμοί στήνονται στις πλημμυροπαθείς πεδιάδες του Αμβρακικού. Έτοιμοι να υποδεχθούν μία άλλη κατηγορία ανθρώπων. Τους ανταρτόπληκτους. Με την απαραίτητη ξένη βοήθεια το ελληνικό κράτος εφαρμόζει την πιο εκλεπτυσμένη -έως τότε- εκδοχή ελέγχου πληθυσμών. Η ανυπότακτη ύπαιθρος που για αιώνες έδινε τον τόνο των κοινωνικών κινήσεων τέθηκε οριστικά υπό έλεγχο, ακόμα κι αν χρειάστηκε εν τέλει να ερημώσει. Οι ομοιότητες ανάμεσα στα δύο γεγονότα είναι ελάχιστες. Όμως τις συνδέει η ίδια ιστορική εξέλιξη που σηματοδοτεί η 25^η Μαρτίου του 1821. Η γέννηση και η εγκαθίδρυση ενός Έθνους – Κράτους.

Δελτίο Τύπου: Διεθνές συνέδριο για την Επανάσταση του 1821

Δημοσιεύουμε το δελτίο τύπου του επερχόμενου συνεδρίου για τα 200 χρόνια της Επανάστασης, το οποίο φιλοδοξεί να προσφέρει μία οπτική “από τα κάτω” σε σχέση με ένα από τα κορυφαία αυτά γεγονότα των αρχών του 19ου αιώνα. Ένα γεγονός που δεν γίνεται να περιορίζεται σε εθνοκεντρικές αφηγήσεις όπως αυτή που το ελληνικό κράτος ετοιμάζεται να μας προσφέρει. Η Βαβυλωνία θα στηρίξει με κάθε τρόπο αυτή την προσπάθεια.

Ἐμεῖς ποῦ ἀληθεύουμε; Στην ἐπανάσταση.

Νίκος Καροῦζος

Ἡ ἐπανάσταση του 1821 αποτέλεσε μια ιστορική τομή στην ιστορία των ἐπαναστάσεων. Είναι το πρώτο ρήγμα μέσα στο αντιεπαναστατικό περιβάλλον που διαμόρφωσε η ἥττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό και η κυριαρχία της Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ἐνα ρήγμα που θα κορυφωθεί μερικά χρόνια αργότερα, το 1848, με το ἐπαναστατικό κύμα της Ἀνοιξης των Λαών. Αυτό το ρήγμα ἐγινε η θρυαλλίδα μιας διαδικασίας πολλαπλῶν ἐθνογένεσεων στην ἀνατολική Μεσόγειο, κατά την οποία διαμορφώθηκαν σταδιακά ἐθνικές ιδεολογίες και κρατικοὶ θεσμοί. Στη βάση των νέων καπιταλιστικῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἀλλὰ ἀντλώντας ἀπὸ προκαπιταλιστικές ἐθνοτικές ἀναφορές –πολλές ἀπὸ τις οποίες πηγαιναν πολύ πίσω στο χρόνο– συνενώθηκαν ἐθνοτικά, γλωσσικά, πολιτισμικά, γεωγραφικά και ταξικά θραύσματα, για να διαμορφώσουν τη νέα αὐτή πραγματικότητα.

Στις μέρες μας είναι ἀπαραίτητος ὅσο ποτέ ἕνας ἀπολογισμὸς του ρόλου της ἐπανάστασης ἀλλὰ και της ιστορικής διαδρομῆς του ἐλληνικοῦ κράτους. Με ἀφορμὴ τα 200 χρόνια ἀπὸ το 21' ἔχουν ἤδη ἀνακοινωθεῖ πολλά συνέδρια και ἐκδηλώσεις. Σε αὐτά δεσπόζουν φιλελεύθερες, κοσμοπολιτικές και ἐθνικιστικές προσεγγίσεις που, παρὰ τις ουσιώδεις διαφορές τους, ἀποτελοῦν ἀπολογητικές ιδεολογίες σημερινῶν πολιτικῶν ἀποβλέψεων, με ἔμφαση στον ευρωπαϊσμό ἢ/και στον ἐθνικισμό. Ἀπουσιάζουν ηχηρὰ κριτικές προσεγγίσεις που ἐστιάζουν στο ὑποκείμενο των ἐπαναστατῶν: στις λαϊκές τάξεις, στον πολιτισμὸ τους, τους ἀγῶνες τους, στις ἐπιδιώξεις τους, στις προσδοκίες τους, στα ἀνολοκλήρωτα οράματά τους.

Δεν τρέφουμε, βέβαια, αὐταπάτες. Ξέρουμε πως κάθε ιστορική ἀνάγνωση είναι πρώτα και κύρια δέσμια του παρόντος, τον θεωρητικῶν και ιδεολογικῶν προδιαμορφώσεων του μελετητή. Δεν πιστεύουμε πως καμία ιστορία δεν μπορεί να ἀρθρωθεῖ με ὄρους «ἐπιστημονικής ουδετερότητας». Ἀφού ἀκόμα και μια κριτικά ὑποψιασμένη προσέγγιση προϋποθέτει *a priori* ἀξίες που

δεσμεύουν τον ορίζοντα του ιστορικού βλέμματος. Θέλοντας να τονίσουμε τις πολλές, διαφορετικές, αλλά και αντιφατικές πολλές φορές αλήθειες του 21, επιλέγουμε να μιλήσουμε όχι για την επανάσταση, αλλά για τις πολλαπλές, πληθυντικές «επαναστάσεις».

Στόχος μας είναι να αναδείξουμε εκείνες τις οπτικές που έχουν συστηματικά υποφωτιστεί από την επίσημη ιστορία. Να εστιάσουμε στην λαϊκή ιστορία της επανάστασης, στις επιδιώξεις των καταπιεσμένων λαών και μειονοτήτων, στις εθνοτικές και γλωσσικές ετερότητες που συγκρότησαν την επαναστατική πρώτη ύλη, στην οπτική της κοινωνικής ληστείας και του οπλισμένου περιθωρίου, στις ρευστές πολιτισμικές γεωγραφίες της βαλκανικής υπαίθρου και της οθωμανικής επικράτειας, στο λαϊκό πολιτισμό και στις εξωγενείς, περιηγητικές προσλήψεις του, στην διεθνιστική αλληλεγγύη, στους ταξικούς αγώνες εντός της επανάστασης, στις κεντρικές δομές του κράτους και στην διαπάλη τους με τους τοπικούς θεσμούς προεπαναστατικής αυτοκυβέρνησης, στα ανολοκλήρωτα επαναστατικά οράματα, στις θεσμικές και πολιτειακές καινοτομίες, στους επαναστατικούς μύθους που γέννησε και πυροδότησε το 1821.

Θέλουμε να κατανοήσουμε την επανάσταση επανατοποθετώντας την μέσα στα πλαίσια της εποχής της, στα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτικά τοπία της οθωμανικής επικράτειας, στις γειτνιαζουσες επαναστατικές εμπειρίες των βαλκανικών λαών, της Μικράς Ασίας και της Μεσογείου. Επιθυμούμε, έξω από μονοδιάστατες οπτικές, να αναλυθούν ταυτόχρονα τόσο οι θεσμοί των παλαιών καθεστώτων, όσο και οι νέοι αναδυόμενοι εθνικισμοί, αλλά και η επέλαση της δυτικής αποικιοκρατίας.

Στις εποχή μας που από τη μία δεσπάζει η άκριτη εθνικιστική αναβίωση και από την άλλη ένας ιστορικός αναθεωρητισμός, που απαξιώνει γενικώς τις επαναστάσεις, αμφισβητώντας το δίκαιο του εξεγερμένου, είναι επιτακτικότερη από ποτέ μια πολυπρισματική, κριτική προσέγγιση. Μια οπτική που θα συνενώνει ιστορικά, κοινωνιολογικά, γλωσσολογικά, γεωγραφικά, οικονομικά, πολιτειολογικά, φιλοσοφικά κ.α. στοιχεία για να

συνθέτει καλειδοσκοπικά τις πολυεπίπεδες αλήθειες του 21', τις πολλαπλές αλήθειες των ίδιων των επαναστατών.

Προτείνουμε τη διοργάνωση διεθνούς συνεδρίου, με ορίζοντα την Άνοιξη του 2021, με τη συμμετοχή ανθρώπων των κινημάτων, ερευνητών και πανεπιστημιακών από την Ελλάδα, την Τουρκία, τις βαλκανικές χώρες, την Ευρώπη και τον αραβικό κόσμο.

Υ.Γ. Ο τίτλος του Συνεδρίου, η Οργανωτική και Επιστημονική Επιτροπή καθώς και το κάλεσμα συμμετοχής θα ανακοινωθούν τις επόμενες ημέρες